

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра українознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Перший проректор
Дмитро БАБЕНКО
26 2024 р.
Гарант освітньої програми
Олена ПЕТРОВА
26 2024 р.

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Історія української культури»

Галузь знань	18 «Виробництва та технології»
Спеціальність	181 «Харчові технології»
Освітньо-професійна програма	Освітньо-професійна програма «Харчові технології» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня 1-го року денної форми навчання
Кваліфікація	Бакалавр з харчових технологій
Семестр	2-й
Форма здобуття освіти	денна
Викладач:	Березовська Т.В., канд. іст. наук., доцентка, e-mail berezovskatetyana58@gmail.com

Розглянуто на засіданні кафедри українознавства
Протокол № 10 від 05.06.2024 року
Завідувач кафедри

Тетяна БЕРЕЗОВСЬКА

Схвалена науково-методичною комісією обліково-фінансового факультету
Протокол № 12 від 21.06.2024 року.
Голова науково-методичної комісії

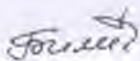
Юлія ЧЕБАН

Схвалено на засіданні вченої ради факультету ТВППТСБ
Протокол № 13 від 25.06.2024 року.
Голова вченої ради

Михайло ГИЛЬ

Миколаїв
2024

<p>1. Призначення навчальної дисципліни</p>	<p>Дисципліна «Історія української культури» є вибірковою компонентом освітньої програми, нормативною дисципліною циклу підготовки бакалаврів за спеціальністю 181 «Харчові технології» призначена простежити процес формування національних цінностей, а також поширення нових стилів мистецтва; констатувати зв'язок часів через збереження і розвиток культурних традицій у контексті сучасного історичного підходу до культури України як комплексної системи. Формування активної громадянської позиції у здобувачів вищої освіти на основі отриманих знань, національної свідомості та ідеологічного плюралізму.</p>
<p>2. Мета навчальної дисципліни</p>	<p>Метою вивчення дисципліни: «Історія української культури» є дати майбутнім фахівцям знання щодо сутності і значення культурологічних процесів, сформувати їх загальноосвітній рівень, прагнення до самовдосконалення, любов до національних, духовних цінностей.</p> <p>Завдання вивчення дисципліни є: привести в належну систему, одержані здобувачами вищої освіти з історії та культури України у школі, доповнити їх матеріалом про новітні досягнення вітчизняної та зарубіжної культури; підкреслити тісний зв'язок історії української культури з історією України та філософією науки; виховувати здобувачів вищої освіти у патріотичному дусі, любові до культури своєї країни, та культури свого народу; виробити у здобувачів вищої освіти підхід до суспільних явищ із позицій історизму, діалектичного розуміння багатогранності їх суперечливості, вітчизняної культурології; розвивати вміння всебічно, критично аналізувати інформацію з різноманітних культурологічних, та сучасних історичних джерел, самостійно, творчо усвідомлювати проблеми суспільного розвитку у минулому та сьогодення; розвивати інтерес і повагу до культури свого народу, своєї країни, її побуту та звичаїв.</p> <p>Об'єкт дисципліни: історичні події, біографії визначних особистостей, історія Миколаївщини.</p> <p>Предмет дисципліни: етносоціокультурне життя і діяльність українського народу в соціоекономічній та політичній сферах, біографії видатних історичних діячів.</p>

3. Компетентності	<p>ПК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми технічного і технологічного характеру, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у виробничих умовах підприємств харчової промисловості та у процесі навчання, що передбачає застосування теоретичних основ та методів харчових технологій.</p> <p>ЗК 02. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 05. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для забезпечення здорового способу життя.</p>			
4. Заплановані результати навчальної дисципліни	<p>ПРН 26. Формувати і відстоювати власну світоглядну та громадську позицію, діяти соціально відповідально та свідомо.</p> <p>ПРН 27. Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства, вести здоровий спосіб життя.</p>			
5.Опис навчальної дисципліни	<p>Всього годин/кредитів за навчальним планом, з них:</p> <ul style="list-style-type: none"> - лекції - практичні заняття - самостійна робота 	<p>90/3,0</p> <p style="margin-left: 20px;">44/1,5</p> <p style="margin-left: 20px;">44/1,5</p> <p style="margin-left: 20px;">2/0,0</p>		
Календарний план*				
№ з/п	Найменування тем	Розподіл навчального часу, годин		
		лк	пз	сам. робота
1.	Сучасні підходи до понять «культура», «нація», «національна культура».	4	4	2
2.	Культура земель Київської держави.	4	4	0
3.	Етнокультурні процеси в XIV-XVI ст.	6	6	0
4.	Українська культура часів козацько-гетьманської держави (середина XVI – кінець XVIII ст.).	6	6	0
5.	Культурницькі пошуки XIX століття.	6	6	0
6.	Українська культура довоєнного періоду (1910-1940 рр.) та періоду війни (1941-1945 рр.).	6	6	0
7.	Українська культура у повоєнний період (до часів незалежності).	6	6	0
8.	Формування «незалежної» культури.	6	6	0
Всього		44	44	2
*Примітка. Проведення видів занять здійснюється відповідно до графіку освітнього процесу				

6. Порядок та критерії оцінювання	<p>Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу у Николаївському національному аграрному університеті, Положення про порядок оцінювання здобувачів вищої освіти у Николаївському національному аграрному університеті.</p> <p>Оцінювання результатів навчання здійснюється за відповідними формами організації освітнього процесу, а саме: поточний та підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти. Порядок зарахування пропущених занять, зокрема: у формі усного опитування (при пропущенні лекції) та виконання індивідуального завдання (при пропущенні практичного завдання).</p> <p>Рейтингова оцінка знань. Відрізняється від традиційної більш широким інтервалом балів, які диференційовані відповідно до складності матеріалу, що контролюється його об'ємом, рівнем самостійності освоєння тощо. Форма підсумкового контролю – екзамен. Здобувачі вищої освіти, що набрали менше 60 балів. За всі види робіт впродовж семестру (тести, опитування, самостійну роботу, реферати, контрольні роботи тощо) здобувач вищої освіти може отримати від 60 балів. Оцінювання виконується за бальною методикою ЄКТС. Зарахування пропущених занять здійснюється після їх відпрацювання з НПП за розкладом консультацій.</p>
--	--

Поточний і підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти

Форма контролю	Кількість заходів	Оцінка		Сума	
		min	max	min	max
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	2	4
-захист презентації;	1	1	2	2	5
-усне опитування;	5	1	2	5	8
2. Самостійна робота в т.ч.:					
-обов'язкова	1	1	1	1	3
-доповідь на гуртку;	4	2	2	5	10
-тестування в Moodle;					
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-тези;	1	0	2	0	3
-наукова стаття;	1	2	5	5	7
Разом за I модуль				20	40
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	3	5
- захист презентації;	1	0	2	2	3
-усне опитування;	2	1	2	5	7
2. Самостійна робота в т.ч.:					
-обов'язкова	1	0	1	1	3
-доповідь на конференції;	2	2	2	7	8
-тестування в Moodle;					
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-тези;	1	2	2	2	4
Разом за II модуль				20	30
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	3	5
- захист презентації;	1	0	2	2	3
-усне опитування;	2	1	2	5	7
2. Самостійна робота в т.ч.:					
-обов'язкова					
-доповідь на гуртку;	1	0	1	1	3
-тестування в Moodle;	2	2	2	7	8
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-участь у підготовці та проведенні наукового семінару з дисципліни	1	2	2	2	4
Разом за III модуль				20	30
Всього по навчальній дисципліні				60	100

Загальна шкала оцінювання ECTS за результатами курсу

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проєкту), звіту з практики, диференційованого заліку	для заліку
90 – 100	A	«5» – відмінно	зараховано
75 – 89	BC	«4» – добре	
60 – 74	DE	«3» – задовільно	
35 – 59	FX	«2» – незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1 – 34	F	«2» – незадовільно з обов'язковими повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковими повторним вивченням дисципліни

7. Політика курсу

Політика курсу визначається системою вимог, які пред'являються до здобувача вищої освіти при вивченні дисципліни та ґрунтується на засадах академічної доброчесності. Дотримуватися етики поведінки, яка прописана у Кодексі академічної доброчесності у Миколаївському національному аграрному університеті. Пропущені заняття відпрацьовувати відповідно затвердженого графіку консультацій. Академічна недоброчесність є несумісною з принципами викладання курсу. Основні принципи проведення занять:

- відкритість до нових та неординарних ідей, толерантність, доброзичлива партнерська атмосфера взаєморозуміння та творчого розвитку;
- усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін;
- різні моделі роботи на заняттях, у тому числі робота над вирішенням завдань дає можливість здобувачам вищої освіти якнайширше розкрити свій власний потенціал, навчитись довіряти своїм партнерам, розвинути навички інтелектуальної роботи в команді;
- курс передбачає інтенсивне використання мобільних технологій навчання, що дає можливість здобувачам вищої освіти та викладачеві спілкуватись один з одним у будь-який зручний для них час, а для здобувачів вищої освіти, які відсутні на заняттях, отримати необхідну навчальну інформацію та представити виконані завдання;
- протягом усього курсу активно розвиваються автономні навички здобувачів вищої освіти, які можуть підготувати додаткову інформацію за темою, що не увійшла до переліку тем практичних занять змістових модулів та виступити з презентацією чи інформуванням додатково.

8. Інформаційні джерела

8.1. Базова література

- 1.Алексєєв Ю.М. Історія України (англ. мовою). History of Ukraine. Навч. посібник. Рек. МОН України. 2021. 224 с.
- 2.Гула Р. В., Передерій І. Г., Дерев'яноко Л. І. Історія української культури у схемах, таблицях та ілюстраціях: навч.-метод. посіб. Реком. ВР. 2021. 180 с.
- 3.Пиріг Р.Я., Тельвак В.В. Михайло Грушевський: життєпис на тлі доби. Олді+. 2021. 572 с.
- 4.Світлична В.В. Історія України. Навч. пос. 8-ме видання,

виправл. і доповнене (Рек. МОН України) (періодизація по 2019 р.). 2019. 408 с.

5. Синявська О. О. Історія освіти і науки в Україні. Частина I. Традиції освіти та накопичення наукових знань у домодерний період. Олді+. 2022. 160 с.

6. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914–1945 рр.). Олді+. 2021. 368 с.

8.2. Допоміжна література

1. Бажан О. В. Діяльність Центрального державного архіву громадських об'єднань України з популяризації документів Національного архівного фонду стосовно Голодомору 1932-1933 років. Винищення голодом. Пам'ять нації: збірник наукових статей та доповідей учасників учасників круглого столу до 85-х роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська обласна державна адміністрація. Державний архів Київської області. Архівний простір. Праці Державного архіву Київської області. Випуск II. Київ : Логос. 2020. С. 36-44.

2. Бажан О. В. Круглий стіл “Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України”. Архіви України. 2019. № 1. С. 203-209.

3. Вербовий О. В., Власенко С. І. Національний склад Сумського партизанського з'єднання – 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака. Гілея : Науковий вісник. Випуск 148 (№ 9). Ч. 1. Історичні науки. Київ, 2019. С. 10-16.

4. Вербовий О. В., Власенко С. І. Фонд 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака (Сумське партизанське з'єднання) як комплекс джерел з історії партизанського руху опору в роки Другої світової війни. Архіви України. 2019. № 2. С. 128-135.

5. Власенко С. І. Діяльність Комісії з історії Вітчизняної війни при Академії наук УРСР щодо формування партизанських фондів (1946-1950 рр.). Архіви України. 2019. № 1. С. 102-119.

6. Власенко С. І. Крим у документах Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України: Збірник статей і матеріалів круглого столу. м. Київ, 15 лютого 2019 р. Київ, 2019. С. 32-67.

7. Власенко С. І. Участь радянських партизанських формувань у Київській наступальній операції 1943 року та пам'ятні місця подій у сучасному науковому дискурсі. Історико-культурний туризм : український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.). Київ, 2019. С. 221-230.

8. Побережець Г., Левченко М., Форостян А. Сучасні соціокультурні процеси в Україні та їх роль у розвитку національної свідомості. Том 47 (2023): Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку напрям культурологія. С. 89-96.

9. Побережець Ганна, Маринець Надія, Марасва Уляна. Патріотичний дух українців як шлях до перемоги. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 44, С. 77–83

10. Побережець Г.С. Державотворча діяльність Народного руху України. Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути [зб. наук. пр.]: матеріали XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 січня 2021 р.). Київ, 2021. 457 с. С. 124-132.

	<p>11. Pletsan Khrystyna, Havryliuk Alla, Poberezhets Hanna, Yurova Tetiana, Bilo, Vladyslav, Polotnianko Oksana. Digital Transformation of Preservation and Restoration of Ukraine's Cultural Heritage. Studies in Medial and Communication, Volume 11, Issue 7, Pages 376-383. 2023.</p> <p style="text-align: center;">8.3. Інформаційні ресурси</p> <p>1. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. Перегляд Український археографічний щорічник за темою "Історичні статті". URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11986/browse?value=%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96+%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96&type=subject (дата звернення: 23.06.2024).</p> <p>2. Український тиждень. Історія. URL: https://tyzhden.ua/History/page=1 (дата звернення: 23.06.2024).</p> <p style="text-align: center;">8.4. Законодавчо-нормативні акти</p> <p>1. Акт проголошення незалежності України. Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року. Голос України. 1991. №165. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text</p> <p>2. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Київ, 1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text</p> <p>3. Конституція України. Київ, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (зі змінами 03.06.2024).</p> <p style="text-align: center;">8.5. Рекомендовані офіційні сайти</p> <p>1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Наукові статті та науково-інформаційні публікації. URL: http://cdago.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=75 (дата звернення: 23.06.2024).</p>
<p>9. Інтеграція здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами</p>	<p>Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості. В університеті є пандус, кнопка виклику, а також особа, яка безпосередньо забезпечує інтеграцію здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами. Для здобувачів вищої освіти із особливими освітніми потребами забезпечується доступність навчання, у т. ч. за допомогою системи Moodle https://www.mnau.edu.ua/faculty-off/kaf-ukr/</p>
<p>10. Доступ до матеріалів навчання</p>	<p>Робоча програма дисципліни, її силабус та навчально-методичний комплекс дисципліни з необхідним його наповненням розташовано на офіційних ресурсах Миколаївського національного аграрного університету: https://www.mnau.edu.ua/faculty-off/kaf-ukr/ https://moodle.mnau.edu.ua/course/view.php?id=167</p>

Силабус навчальної дисципліни розроблено:
доцентка кафедри українознавства

(підпис)

Тетяна БЕРЕЗОВСЬКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА

«Погоджено»

Декан факультету ТВППТСБ

Михайло ГИЛЬ

«27» 06 2024 р.

«Затверджую»

Перший проректор

Дмитро БАБЕНКО

«27» 06 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Освітньо-професійна програма «Харчові технології» для
здобувачів першого (бакалаврського) рівня 1-го року денної форми навчання
на 2024-2025 навчальний рік

Освітній ступінь – Бакалавр

Галузь знань – 18 «Виробництво та технології»

Спеціальність – 181 «Харчові технології»

Мова викладання – українська

Миколаїв

2024

Гиль

Програма відповідає вимогам Освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти «Харчові технології», затвердженою Вченою радою Миколаївського національного аграрного університету 12.03.2024 р. (протокол № 8), чинної згідно наказу по університету № 33-О від 19.03.2024 р.

Розробник програми: канд. істор. наук, доцентка кафедри українознавства Березовська Т.В., Миколаївський національний аграрний університет

Програма розглянута на засіданні кафедри українознавства МНАУ, протокол № 10 від 05.06.2024 року.

Завідувач кафедри
канд. істор. наук, доцент

Тетяна БЕРЕЗОВСЬКА

Схвалено науково-методичною комісією обліково-фінансового факультету МНАУ, протокол № 12 від 21.06.2024 року

Голова науково-методичної комісії
канд. с-госп. наук, доцентка

Юлія ЧЕБАН

1. АНОТАЦІЯ

Формування системи знань студентів про закономірності національного історико-культурного процесу, основні досягнення вітчизняної культури, засвоєння загальнолюдських та національних культурних цінностей, збагачення духовного світу, формування моральних і естетичних потреб та здатності зберігати і охороняти культурні здобутки України.

SUMMARY

Formation of the system of students' knowledge about regularities of the national historical and cultural process, the main achievements national culture, assimilation of universal and national culture cultural values, enrichment of the spiritual world, formation of moral and aesthetic needs and the ability to preserve and protect cultural achievements of Ukraine.

2. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Галузь знань 18 «Виробництво та технології»

Спеціальність 181 «Харчові технології»

Освітній ступінь «бакалавр»

Нормативно/вибіркова – вибіркова

Семестр – II

Кількість кредитів ECTS – 3,0

Кількість модулів – 3,0

Загальна кількість годин – 90 /3,0

Лекційні заняття-22 год. / 0,7 кредит ECTS

Практичні заняття – 22 год. / 0,7 кредит ECTS

Самостійна робота – 46 год. / 1,6 кредит ECTS

Форми підсумкового контрольного заходу – залік.

У процесі вивчення дисципліни застосовуються інноваційні педагогічні технології, а саме цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів: комп'ютерні презентації, тестові програми, система дистанційної освіти Moodle, технології JeetSi, вбудовані в курс на платформі Moodle, ZOOM та інші.

Робоча програма щорічно оновлюється з урахуванням пропозицій стейкхолдерів та результатів опитування здобувачів вищої освіти, роботодавців та випускників ОПП 181 «Харчові технології».

Якісні зміни до робочої програми:

У 2024 р. порівняно з 2023 р. – розширено види наукової роботи здобувачів вищої освіти.

Підстава: зміни ОПП.

Передбачені неформальні освітні заходи. Здобувачам пропонуються протягом вивчення дисципліни: індивідуальні завдання, участь у студентській конференції «Українознавчий вимір», що проходить раз на два роки, участь у вебінарах та семінарах з історичної тематики, участь у музейних екскурсіях по місту та музеях міста. Здобувач має право самостійно обирати напрям і вид неформальних освітніх заходів. Оцінка їхніх результатів відбувається за наявності документального підтвердження (сертифікат, свідоцтво, скріншот, програма, запрошення тощо). Перезарахування дисципліни або окремих тем відбувається за бажання здобувача на підставі нормативної внутрішньої документації та Положень МНАУ.

Передбачені інформальні заходи освіти. Передбачається, що здобувач у ході життєвого досвіду має застосовувати здобуті знання та результати, наприклад, вивчаючи наступну тему чи готуючись до всіх видів

робіт. І навпаки – здобувачі використовують життєві приклади для трансформації їх в освітній процес, зокрема щодо історії України.

Можливості набуття програмних результатів в умовах інклюзивної освіти. В університеті вхід облаштовано пандусом. Є кнопка виклику чергового. Є відповідальні особи, які організують освітній процес (декан, заступники декана, куратор).

Можливість дистанційного (або очно-дистанційного) навчання через:

- систему Moodle (<https://moodle.mnau.edu.ua/course/view.php?id=128>) – лекційний матеріал, практичні завдання, напрями наукової та творчої роботи, завдання на самостійне опрацювання);

- платформу онлайн-занять Zoom – для проведення індивідуальних практичних занять, консультацій тощо;

- електронний репозитарій МНАУ – для використання інформаційних матеріалів;

- аудіо- та відеоповідомлення з лекційним матеріалом, поясненням особливостей завдань та напрямками їх виконання тощо;

- спілкування через електронну пошту (berezovskatetyana58@gmail.com) та телефонний зв'язок;

- залучення до освітньо-наукових заходів в онлайн-режимі;

- індивідуальний підхід до викладення матеріалу навчальної дисципліни;

- можливість залучення до освітнього процесу куратора академічної групи та людини, яка знаходиться поряд з здобувачем вищої освіти з особливими освітніми потребами (батьки, сестра, брат та інших).

Мовна підготовка. Дисципліна викладається українською мовою. Водночас, з кожної теми виділено ключові слова, які здобувачі вивчають англійською мовою. Здобувачі мають можливість брати участь у вебінарах.

Форми навчання. Денна (дистанційна, змішана – за наказом по університету, наприклад у зв'язку із дотриманням карантинних заходів). Освітній процес реалізується у таких формах: навчальні заняття (лекційні заняття, практичні заняття, консультації), індивідуальні завдання, самостійна робота, контрольні заходи.

Методи навчання. Основними, які використовуються від час викладання і вивчення дисципліни, є: інтерактивні, кейс-метод, метод прес-формули, наочні методи, практичні методи, творчі методи, методи контролю та самоконтролю (графічний диктант та інші), дослідницькі, метод групового інтерактивного навчання та інші.

У процесі навчання всі учасники освітнього процесу зобов'язані дотримуватися принципів академічної доброчесності – сукупності етичних принципів та визначених правил провадження освітньої та наукової діяльності, які є обов'язковими для всіх учасників такої діяльності та мають на меті забезпечувати довіру до результатів навчання та наукової діяльності, з урахуванням вимог Закону України «Про вищу освіту», «Про освіту», методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України для закладів

вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, Кодексу академічної доброчесності у Миколаївському національному аграрному університеті та інших документів.

Усі академічні тексти (освітні та наукові) здобувачів вищої освіти обов'язково перевіряються щодо їх відповідності принципам академічної доброчесності, у т. ч. за допомогою програми Unicheck.

Дотримання вимог академічної доброчесності під час створення академічних текстів

Автором (співавтором) освітнього (освітньо-наукового, наукового) твору є особа, яка зробила особистий інтелектуальний внесок до проведення дослідження, безпосередньо брала участь у його створенні та несе відповідальність за його зміст.

Під час оприлюднення освітнього (освітньо-наукового, наукового) твору мають бути зазначені всі його автори. Не допускається зазначати як автора освітнього (освітньо-наукового, наукового) твору особу, яка не відповідає критеріям, визначеним абзацом першим цієї частини. Якщо у проведенні дослідження або створенні освітнього (освітньо-наукового, наукового) твору брали участь інші особи, що не вказані як його автори, це має бути зазначено у творі із визначенням внеску кожної такої особи.

Освітній (освітньо-науковий, науковий) твір має містити достовірні відомості про використані методи, джерела даних, результати дослідження та отримані наукові (науково-технічні) результати.

Якщо під час проведення дослідження та/або створення освітнього (освітньо-наукового, наукового) твору були використані розробки, наукові (науково-технічні) результати, що належать іншим особам, це має бути зазначено в освітньому (освітньо-науковому, науковому) творі з посиланням на джерело їх оприлюднення.

Використання загальновідомих фактів чи ідей не потребує окремого зазначення.

Всі текстові запозичення, що використовуються в освітньому (освітньо-науковому, науковому) творі (окрім стандартних текстових кліше), мають бути позначені з посиланням на джерело запозичення.

Текстові запозичення мають бути позначені у спосіб, який дозволяє чітко відокремити їх від власного тексту автора (авторів).

У разі використання автором (авторами) власних, розробок, наукових (науково-технічних) результатів, які були оприлюднені раніше, він (вони) мають зазначити це в освітньому (освітньо-науковому, науковому) творі.

Дотримання вимог академічної доброчесності для здобувачів освіти

Здобувачі освіти зобов'язані виконувати вступні, навчальні, контрольні, кваліфікаційні, конкурсні та інші види завдань самостійно. Самостійність у виконанні завдання означає, що воно має бути виконане:

1) для індивідуальних завдань – особисто здобувачем, а для групових завдань – лише визначеною групою здобувачів, без втручання інших осіб, під керівництвом та контролем викладачів, що визначені як керівники, та

затверджені відповідно до нормативної документації закладу вищої освіти з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей осіб з особливими освітніми потребами;

2) якщо умови або характер завдання передбачають обмеження у можливих джерелах інформації – без використання недозволених джерел інформації.

Здобувачі вищої освіти зобов'язані поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм.

Дотримання вимог академічної доброчесності під час оцінювання

Оцінювання у сфері вищої освіти і науки відповідає вимогам об'єктивності, валідності та справедливості. Оцінювання є об'єктивним, якщо воно ґрунтується на заздалегідь визначених критеріях. Оцінювання є валідним, якщо воно здійснюється відповідно до критеріїв, що визначаються законодавством України та суб'єктом внутрішнього забезпечення якості освіти. Оцінювання є справедливим, якщо воно проводиться за відсутності конфлікту інтересів, дискримінації та неправомірного впливу на оцінювача.

3. МЕТА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни: «Історія української культури» є дати майбутнім фахівцям знання щодо сутності і значення культурологічних процесів, сформувати їх загальноосвітній рівень, прагнення до самовдосконалення, любов до національних, духовних цінностей.

Завдання вивчення дисципліни є: привести в належну систему, одержані здобувачами вищої освіти з історії та культури України у школі, доповнити їх матеріалом про новітні досягнення вітчизняної та зарубіжної культури; підкреслити тісний зв'язок історії української культури з історією України та філософією науки; виховувати здобувачів вищої освіти у патріотичному дусі, любові до культури своєї країни, та культури свого народу; виробити у здобувачів вищої освіти підхід до суспільних явищ із позицій історизму, діалектичного розуміння багатогранності їх суперечливості, вітчизняної культурології; розвивати вміння всебічно, критично аналізувати інформацію з різноманітних культурологічних, та сучасних історичних джерел, самостійно, творчо усвідомлювати проблеми суспільного розвитку у минулому та сьогодення; розвивати інтерес і повагу до культури свого народу, своєї країни, її побуту та звичаїв.

Об'єкт дисципліни: історичні події, біографії визначних особистостей, історія Миколаївщини.

Предмет дисципліни: етносоціокультурне життя і діяльність українського народу в соціоекономічній та політичній сферах, біографії видатних історичних діячів.

До системи компетентностей належать:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми технічного і технологічного характеру, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у виробничих умовах підприємств харчової промисловості та у процесі навчання, що передбачає застосування теоретичних основ та методів харчових технологій.

ЗК 02. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 05. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для забезпечення здорового способу життя.

Програмні результати навчання.

ПРН 26. Формувати і відстоювати власну світоглядну та громадську позицію, діяти соціально відповідально та свідомо.

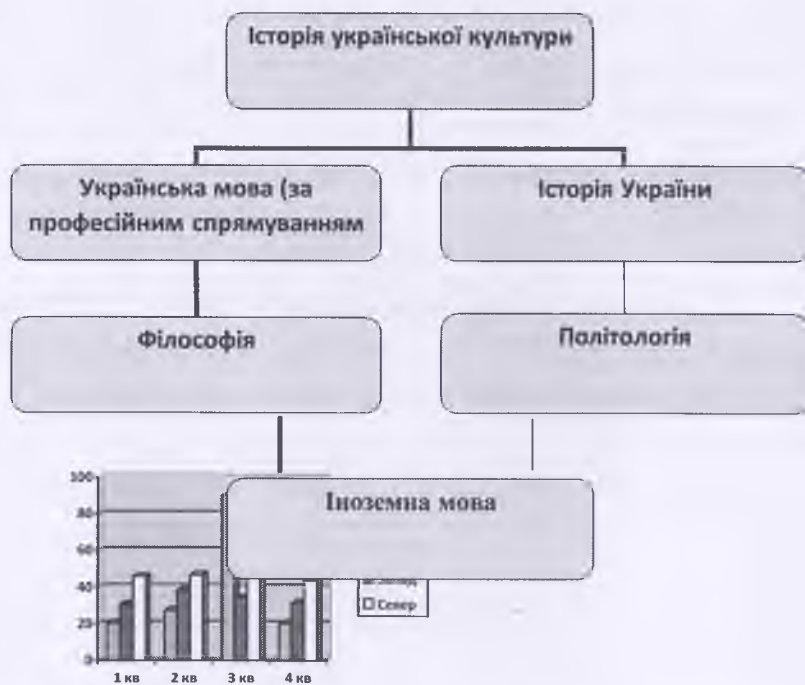
ПРН 27. Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства, вести здоровий спосіб життя.

4. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура України» не потребує попереднього опанування навчальних дисциплін освітньої програми, здобувачі мають володіти базовими знаннями, отриманими на базі повної загальної середньої освіти. Дисципліна «Історія та культура України» вивчається в 1 семестрі 1-го курсу

5. МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

6. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль		Теми		Обсяги годин			
№	назва	№	назва	ЛЗ	ПЗ	СР	Разом
1	Стародавня і Середньовічна історія України.	1	Сучасні підходи до понять «культура», «нація», «національна культура».	4	4	2	10
		2	Культура земель Київської держави.	4	4	0	8
		3	Етнокультурні процеси в XIV-XVI ст.	6	6	0	12
		4	Українська культура часів козацько-гетьманської держави (середина XVI – кінець XVIII ст.).	6	6	0	12
Всього за змістовий модуль 1				20	20	2	42
2	Нова історія України.	1	Культурницькі пошуки XIX століття.	6	6	0	12
		2	Українська культура довоєнного періоду (1910-1940 рр.) та періоду війни (1941-1945 рр.).	6	6	0	12
Всього за змістовий модуль 2				12	12	0	24
3	Новітня історія України.	1	Українська культура у повоєнний період (до часів незалежності).	6	6	0	12
		2	Формування «незалежної» культури.	6	6	0	12
Всього за змістовий модуль 3				12	12	0	24
Всього годин по навчальній дисципліні				44	44	2	90

7. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

7.1 Загальний розподіл годин і кредитів

Назва змістового модуля	Кількість годин і кредитів		
	години	кредити	%
Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України.	42	1,4	46,6
Змістовий модуль 2. Нова історія України.	24	0,8	26,7
Змістовий модуль 3. Новітня історія України.	24	0,8	26,7
Всього	90	3	100

7.2 Склад, обсяг і терміни виконання змістових модулів

Назва змістового модуля	Кількість годин	Термін виконання, тиждень
Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України.	42	1-9
Змістовий модуль 2. Нова історія України.	24	10-12
Змістовий модуль 3. Новітня історія України.	24	13-15
Всього	90	X

7.3 Вид, перелік та короткий зміст лекцій

Лекція	Вид заняття	Тема	Короткий зміст	Години	Використання мультимедійного обладнання	Використання ЗК та РН
Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України.						
1-9	Вступна		Мета, завдання, предмет, об'єкт, структурно-логічна схема дисципліни, місце дисципліни	4	+	
	Інформаційна	Тема 1 Сучасні підходи до понять «культура», «нація», «національна культура».	Поява людини на території сучасної України. Палеоліт і мезоліт. Неолітична революція. Енеоліт. Трипільська культура. Територія й населення. Етнічні процеси. Розклад первіснообщинного ладу. Кіммерійці. Скіфія. Праслов'яни скіфської доби. Мала Скіфія. Сармати. Key words: day, Mykolaiv oblast, culture, population, age (день, Миколаївська область, культура, населення, вік)		+	
	Інформаційна	Тема 2. Культура земель Київської держави.	Слов'янський етногенез. Праслов'яни. Венеди-зарубинці. Анти-черняхівці. Гуни. Велике розселення слов'ян. Розселення і побут східних слов'ян. Релігійні вірування. Племенні князівства. Утворення Київської Русі. "Руська правда". Історичне значення Київської Русі. Феодальна роздробленість Русі. Розпад Київської держави. Монголо-татарська навала. Галицька і Волинська земля до поч. XII ст. Keywords: settlement, life, ethnogenesis, beliefs, easternslavs (поселення, побут, етногенез, вірування, східнослав'яни)	4	+	
	Інформаційна	Тема 3. Етнокультурні процеси в XIV-XVI	Експансія Литви, Польщі й Угорщини. Литовсько-Руська держава. Територія. Галичина під владою Польщі. Зміни в соціально-політичному устрої Галичини. Річ Посполита.	6	+	

		ст.	Люблинська унія. Захоплення українських земель Польщею. Відсіч турецько-татарській агресії. Keywords: territory, politicalsystem, union, land, structure (територія, політична система, союз, земля, структура)			
	Інформаційна	Тема 4. Українська культура часів козацько-гетьманської держави (середина XVI – кінець XVIII ст.).	Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ. Ресстрове козацтво. Громадський устрій козацтва. Посилення козацтва наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Козацькі повстання. Петро Сагайдачний. Хотинська війна. Братства. Брестська церковна унія. Визвольна війна середини XVII ст. Богдан Хмельницький. Переяславський договір 1654 р. Березневі статті 1654 р. Війна з Польщею у 1654 – 1656 рр. Keywords: Cossacks, LiberationWar, contract, worship, resettlement (Козаки, визвольна війна, контракт, богослужіння, переселення)	6	+	
Змістовий модуль 2. Нова історія України.						
10	Інформаційна	Тема 5. Культурницькі пошуки XIX століття.	Руїна. Іван Виговський. Гадяцька угода. Юрій Хмельницький. Слободиський трактат. Іван Брюховецький. Петро Дорошенко. Дем'ян Многогрішний. Іван Мазепа. Україна і Північна війна. Зруйнування Запорозької Січі у 1775 р. Заснування міста Миколаєва. Keywords: ruin, tsarism, autonomy, evolution, foundation (Руїна, царизм, автономія, еволюція, фундамент)	6	+	

11-12	Інформаційна	Тема 6. Українська культура довоєнного періоду (1910-1940 рр.) та періоду війни (1941-1945 рр.)	<p>Українські землі у складі Російської імперії. Приєднання Північного Причорномор'я й Криму до Росії. Колонізація Південної України. Приєднання Правобережної України до Росії. "Руська трійця". Кирило-Мефодіївське товариство. Громадський рух 60 – 80-х рр. Михайло Драгоманов. Молоді громади. Активізація здобувачів вищої освіти. Громадського руху в 90-х рр. "Братство тарасівців". "Загальна українська організація". Боротьба москвофілів і народошів. Виникнення і діяльність українських політичних партій.</p> <p>Keywords: empire, industrialization, movement, reform, development (імперія, індустріалізація, рух, реформи, розвиток)</p>	6	+
Змістовий модуль 3. Новітня історія України.					
13	Інформаційна	Тема 7. Українська культура у повоєнний період (до часів незалежності).	<p>Століпінська реформа. Буржуазно-демократична революція 1905-1907 рр. Перша Світова війна. Українська національна революція. Діяльність трьох українських урядів. Проголошення радянської влади в Україні. Воєнний комунізм. НЕП. Сталінізація. Голодомор. Друга світова війна. Рух опору.</p> <p>Keywords: reform, revolution, Sovietpower, communism (реформа, революція, радянська влада, комунізм)</p>	6	+
14-15	Інформаційна	Тема 8. Формування «незалежної» культури.	<p>Післявоєнна відбудова. Голод 1946 – 1947 рр. Повоєнні репресії. Західна Україна після війни. Боротьба УПА проти радянської тоталітарної системи. Операція "Вісла". "Відлига". Неосталінізм. "Перебудова": причини та початок. Чорнобиль. Народний Рух. Створення політичних партій.</p> <p>Keywords: reconstruction, effects, culture, development, party (реконструкція, ефекти, культура, розвиток, партія)</p>	6	+
Всього годин незалежної				44	

7.4 Перелік та план практичних занять

Практичні заняття з дисципліни проводяться з використанням методичних рекомендацій та відповідної (визначеної до кожного заняття та окресленої на попередньому занятті викладачем) нормативної бази.

Години	Тема практичного заняття	План практичного заняття
Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України		
4	Сучасні підходи до понять «культура», «нація», «національна культура».	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень.
4	Культура земель Київської держави.	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень.
6	Етнокультурні процеси в XIV-XVI ст.	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень.
6	Українська культура часів козацько-гетьманської держави (середина XVI – кінець XVIII ст.).	Опитування теоретичного матеріалу. Контрольна робота.
Змістовий модуль 2. Нова історія України		
6	Культурницькі пошуки XIX століття.	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень.
6	Українська культура довоєнного періоду (1910-1940 рр.) та періоду війни (1941-1945 рр.).	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень. Контрольна робота.
Змістовий модуль 3. Новітня історія України		
6	Українська культура у повоєнний період (до часів незалежності).	Опитування теоретичного матеріалу. Захист презентацій та повідомлень.
6	Формування «незалежної» культури.	Опитування теоретичного матеріалу. Контрольна робота.
44	Всього годин	

7.5 Теми, форма контролю та перевірки завдань, які винесені на самостійне обов'язкове опрацювання, та індивідуальної роботи

Теми, які виносяться для обов'язкового самостійного опрацювання, здобувачі вищої освіти вивчають у вільний від занять час. Самостійна робота в обсязі 2 години складається з вивчення матеріалу за допомогою конспектів лекцій, підручників, допоміжної літератури, законодавчо-нормативної бази, а також підготовки до практичних занять і виконання окреслених у методичних рекомендаціях завдань.

Змістовий модуль	№ з/п	Тема	Кількість годин	Форма контролю
1	1	Тема 1. Сучасні підходи до понять «культура», «нація», «національна культура».	2	опитування тестування перевірка індивідуального завдання робота у Moodle
	2	Тема 2. Культура земель Київської держави.	0	---
	3	Тема 3. Етнокультурні процеси в XIV-XVI ст.	0	---
	4	Тема 4. Українська культура часів козацько-гетьманської держави (середина XVI – кінець XVIII ст.).	0	---
2	5	Тема 5. Культурницькі пошуки XIX столітті.	0	---
	6	Тема 6. Українська культура довоєнного періоду (1910-1940 рр.) та періоду війни (1941-1945 рр.).	0	---
3	7	Тема 7. Українська культура у повоєнний період (до часів незалежності).	0	---
	8	Тема 8. Формування «незалежної» культури.	0	---
		Разом	2	X

Перелік тем наукової роботи здобувачів вищої освіти у межах роботи наукового гуртка з дисципліни «Історія української культури»

1. Сперечання норманістів і антинорманістів.
2. Соціально-економічний та державний лад Київської Русі.
3. Види археологічної культури.
4. Реформи Святослава і Володимира.
5. Хрещення Русі.
- 6. Культурний розвиток Київської держави за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
7. Боротьба Литви й Москви за давньоруську спадщину.
8. Галичина під владою Польщі.
9. Зміни в соціально-політичному устрої Галичини.
10. Громадський устрій козацтва.
11. Посилення козацтва наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.
12. Козацьке бароко.
13. Слободищенський трактат.
14. Іван Брюховецький.
15. Петро Дорошенко.
16. Дем'ян Многогрішний.
17. Наступ царизму на автономію України.
18. Іван Мазепа та його внесок у розвиток української культури.
19. Становище української культури у 17-поч. 18 ст.
20. Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії.
21. Розвиток капіталістичних відносин в Україні.
22. Скасування кріпосного права.
23. Національне пробудження Східної України.
24. Етапи національного руху.
25. Становлення українознавства.
26. Боротьба УПА проти радянської тоталітарної системи.
27. Операція “Вісла”.
28. Розвиток культури. Освіта, наука, література і мистецтво друга пол. 18 - поч. 19 ст.
29. Посилення дисидентського руху.
30. Ідея соборності українських земель.
31. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
32. Діяльність «Руської трійці».
33. Сутність української культури та основні культурологічні парадигми.
34. Особливості розвитку української культури наприкінці 19 ст. – поч. 20 ст.
35. Національний характер, свідомість та самосвідомість як феномен української культури.
36. Український соціалізм М. Драгоманова.
37. Діяльність товариства «Просвіта».
38. Особливості розвитку культурного життя українців.

39. Художні течії і напрямки в українському мистецтві XIX ст.
40. Художні течії і напрямки в українській літературі XIX ст.
41. Авангардні напрями в мистецтві XX ст.
42. Художні течії і напрямки в українському мистецтві XX ст.
43. Художні течії і напрямки в українській літературі XX ст.
44. Особливості авангардного та реалістичного мистецтва.
45. Модернізм як художній метод у мистецтві.
46. Масова культура та її вплив на формування свідомості людини.
47. Витоки українського національного театру.
48. Боротьба між академічним традиціоналізмом та авангардом у театральному мистецтві XX ст.
49. Проблеми розвитку української національної культури у XX ст.
50. Історія музейної справи в Україні та світі.
51. Історія музейної справи на Миколаївщині.

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти складається з двох видів: для тих здобувачів вищої освіти, які відпрацьовують пропущені лекційні і практичні заняття, та для здобувачів вищої освіти, які мають на меті отримати більшу кількість балів у результаті кращого засвоєння дисципліни завдяки виконанню індивідуальних завдань та участі у заходах неформальної освіти.

Для здобувачів вищої освіти, які відпрацьовують пропущені практичні заняття	Оцінка в балах	Для здобувачів вищої освіти, які мають на меті отримати більшу кількість балів	Оцінка в балах
Захистити практичне завдання	1	Формування інформації щодо тем дисципліни з різних джерел	5
Вирішити тестові завдання з теми лекції у MOODLE	1	Виконання додаткового індивідуального завдання підвищеної складності	7
Захист повідомлення	1	Створення презентаційних матеріалів	5
Заходи неформальної освіти (тренінги, семінари, вебінари, курси тощо)	Зарахування відповідної теми з дисципліни та її оцінка в балах	Заходи неформальної освіти (тренінги, семінари, вебінари, курси тощо)	Зарахування відповідної теми з дисципліни та її оцінка в балах

7.6. Питання для поточного та підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти

а) для поточного контролю

Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України.

1. Первісні спільноти. Археологічна культура.
2. Особливості культури дохристиянського періоду Київської держави.
3. Джерела вивчення культури України.
4. Культура первісного суспільства на території України.
- 5.* Культура Київської держави.
6. Культура періоду феодальної роздробленості. Галицько-Волинське князівство.
7. Що означає поняття “неолітична революція”?
8. Проаналізуйте побут та вірування кіммерійців, скіфів і сарматів.
9. Охарактеризуйте досягнення скіфів у мистецтві.
10. Назвіть та охарактеризуйте причини проникнення греків у Північне Причорномор’я.
11. Ольвія.
12. Який існує зв’язок між природними умовами та розвитком людського суспільства?
13. Який існує зв’язок між природними умовами та розвитком людського суспільства?
14. Назвіть припустимі ареали розселення стародавніх слов’ян. Дайте загальну характеристику етапів формування східного слов’янства.
15. Проаналізуйте побут і воєнну тактику слов’ян.
16. Проаналізуйте вірування слов’ян.
17. Які чинники зумовили соціальне розшарування серед слов’ян?
18. Що ви знаєте про виникнення Києва?
19. Наслідки татаро-монгольської навали для Київської держави.
20. Геополітичні плани московського князя Івана III.
21. Чому Велике князівство Литовське (ВКЛ) називають “Литовською Руссю”?
22. Чому ВКЛ вдалося приєднати до свого складу українські землі?
23. Яке значення мало входження українських земель до складу ВКЛ для українців і литовців?
24. Чому литовсько-українська шляхта активно виступала за укладання Люблінської унії?
25. Яке значення мала Люблінська унія для Литви і України?
26. Чому Запорозьку Січ деякі історики характеризують як «козацьку демократичну християнську республіку»?
27. Висловіть своє судження щодо вислову М. Аркаса «Січ Запорозька – це був український лицарський орден, що не мав собі рівних в Європі і до наших днів».
28. Які причини козацько-селянських повстань наприкінці XVI ст.?
29. Яке значення для долі України мало гетьманування П. Сагайдачного?

30. Яке значення мали козацькі походи проти турок і татар?
31. Які наслідки мали козацько-селянські повстання 20 – 30-х років XVII ст.?
32. Що ви знаєте про звичаї, побут, символіку, військову майстерність козаків?
33. Яку роль відіграла православна віра в житті й діяльності козаків?

Змістовий модуль 2. Нова історія України.

1. Які обставини спонукали П. Дорошенка до укладення військово-політичного союзу з Туреччиною? Чи мав перспективи такий союз?
2. Які факти біографії І. Мазепи свідчать, що його прихід на гетьманство є цілком закономірним?
3. Внесок І. Мазепи у розвиток української культури?
4. Які положення Конституції П. Орлика свідчать про її демократичний характер?
5. Чому царизмові вдалося без сильного спротиву ліквідувати автономний устрій України?
6. Чи мали перспективи перемоги селянсько-козацьких повстань? Чому? Відповідь обґрунтуйте.
7. Що спричинило гайдамацький і опришківський рухи в Україні?
8. Розвиток української культури у козацьку добу?
9. Охарактеризуйте роль братств у національному відродженні України та їх вплив на розвиток української культури та освіти.
10. Порівняйте та охарактеризуйте програмні цілі масонських лож і декабристів.
11. У чому виявилось національне відродження в Україні у I пол. XIX ст.?
12. Якими були причини піднесення національно-визвольного руху в Україні?
13. Чому царська цензура заборонила вживати в друку назву “Україна” та змінила її на назву “Малоросія”?
14. Яке значення для українства Західної України мав вихід альманаху “Русалка Дністрова”?
15. Чому саме духовенство відіграло провідну роль в українському національному русі на Західній Україні?
16. Які результати мали революційні події 1848 – 1849 рр. для національного відродження в Західній Україні?
17. Чому на західноукраїнських землях, на відміну від Наддніпрянської України, визвольний рух набув політичного характеру?
18. Чи могла Україна повернути втрачені права, відновити та зберегти автономію?
19. Де на Вашу думку було сильніше гноблення, в Австрійській чи Російській частинах України? Чому?
20. Чому Російська імперія розпочала перебудову свого господарського комплексу в 60 рр. 19 ст.? Яка подія штовкнула її до реформ?
21. Розвиток культури України в др. п. ХУІІ-ХУІІІ ст.
22. Польсько-литовська доба в культурі України.
23. Піднесення української культури в др. п. ХУІ- п. п. ХУІІ ст.
24. Становлення національної культури (1780-1830 рр.).

Змістовий модуль 3. Новітня історія України.

1. Якими були основні положення III Універсалу? У чому полягає його історичне значення?
2. Основні положення та історичне значення IV Універсалу.
3. Порівняйте політичну діяльність УЦР та Гетьманату. Визначте спільне і відмінне.
4. Охарактеризуйте розвиток української державності за Директорії.
5. Проаналізуйте характер основних воєнних дій на території України в 1919 – 1920 рр.
6. Які особливості мав національно-визвольний рух на західноукраїнських землях?
7. Порівняйте мету і суть політики “воєнного комунізму” та непу.
8. Чим відрізнялися і що було спільне у методах і завданнях політики “воєнного комунізму” та “індустріалізації”.
9. Якими були основні наслідки колективізації в Україні, як вони вплинули на розвиток української культури в цей період?
10. «Розстріляне відродження»: суть та наслідки.
11. Якими методами користувалися німці для встановлення “нового порядку”?
12. Охарактеризуйте процес визволення України від німецьких військ.
13. Якими були особливості відбудови промисловості республіки у перше післявоєнне десятиліття?
14. Охарактеризуйте політичний процес утворення СРСР.
15. Порівняйте мету і суть політики “воєнного комунізму” та непу.
16. Чим відрізнялися і що було спільне у методах і завданнях політики “воєнного комунізму” та “індустріалізації”.
17. Якими були основні наслідки колективізації в Україні?
18. Порівняйте аграрну політику більшовиків за “воєнного комунізму”, непу, колективізації за схемою: методи, зміст, результати.
19. Які основні здобутки української культури та її трагічні сторінки у 20 – 30-ті роки XX ст.?
20. Якими були визначальні риси тоталітарного режиму? Доведіть їх притаманність політичному режиму, що існував в УРСР в 1930-х роках?
21. Якими були причини невдач радянських військ на першому етапі Великої Вітчизняної війни?
22. “Розстріляне Відродження”
23. Культурне життя України в 1980-1991 рр.
24. Українська культура в часи Великої Вітчизняної війни.
25. Суперечності розвитку української культури 1960-1980 рр.
26. Культурний розвиток української діаспори.
27. Перспективи відродження української культури.
28. Культурно-ідеологічні процеси у повоєнний період.
29. Розвиток культури у 60-90 роки XX ст.
30. Національне культуротворення (кінець XX ст.).
31. Становище української культури на поч. 21 ст.

32. Політичний розвиток України поч. 21 ст.
33. Соціально-економічне становище України на поч. 21 ст.
34. Міжнародне становище України на поч. 21 ст.
35. Україна та ЄС.

б) питання для підсумкового контролю (екзамен)

1. Первісні спільноти. Трипільська культура.
2. Кочові племена на території України.
3. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.
4. Походження та витоки слов'янських народів.
5. Дохристиянські вірування східних слов'ян.
6. Заснування Києва та перші київські князі.
7. Норманська та антинорманська теорія виникнення Київської держави.
8. Періодизація Київської держави.
9. Соціально-економічний розвиток Київської держави.
10. Етапи політичної історії Київської держави.
11. Культура Київської держави та її особливості.
12. Запровадження християнства як державної релігії. Хрещення Києва.
13. Причини розпаду Київської держави.
14. Галицьке і Волинське князівство (до к. XII ст.)
15. Галицько-Волинська держава. Діяльність князів Романа та Данила.
16. Розвиток культури Галицько-Волинського князівства.
17. Монголо-татарська навала.
18. Порівняти культуру Київської держави та Галицько-Волинського князівства.
19. Литовсько-Руська держава її політичний та соціально-економічний розвиток.
20. Спроби збереження української державності в складі Великого князівства Литовського.
21. Поділ українських земель між сусідніми державами у XIV ст.
22. Пам'ятки середньовічної культури XIV – XV ст.
23. Становище української культури в XV – XVI ст.
24. Кримське ханство та його відносини з Україною.
25. Виникнення та початкова історія українського козацтва.
26. Заснування Запорозької Січі. Д. Вишневецький (Байда).
27. Військово-адміністративний устрій Запорозької Січі.
28. Військові походи, звичаї, побут, воєнне мистецтво запорозьких козаків.
29. Люблінська унія 1569 р. та її соціально-політичні та економічні наслідки.
30. Брестська церковна унія та її наслідки.

31. Причини і характер Визвольної війни українського народу середини XVII ст. Б. Хмельницький.
32. Утворення Української гетьманської держави в ході Визвольної війни сер. XVII ст.
33. Роль і значення Переяславської ради та Березневих статей 1654 р.
34. Боротьба старшинських угруповань за владу після смерті Б. Хмельницького. І. Виговський.
35. Гетьмани Ю. Хмельницький, І. Брюховецький, Д. Многогрішний.
36. Гетьман П. Дорошенко. Наростання Руїни. І. Самойлович.
37. Гетьманство Івана Мазепи та внесок у розвиток української культури.
38. Політична діяльність та Конституція П. Орлика 1710 р.
39. Ліквідація царизмом Запорозької Січі та Гетьманату.
40. Коліївщина 1768 р. Максим Залізняк та Іван Гонта.
41. Приєднання Північного Причорномор'я та Криму до Росії. Колонізація Південної України.
42. Соціально-економічний та культурний розвиток українських земель у XVIII ст.
43. Поділи Польщі і приєднання Правобережної України до Росії.
44. Україна у складі Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII ст.).
45. Декабристський рух в Україні. Південне товариство.
46. Суспільно-політичний рух в західноукраїнських землях в першій половині XIX ст. Гурток "Руська трійця" та їх внесок у розвиток української культури.
47. Вплив революції 1848 – 1849 рр. на суспільно-політичне життя українських земель.
48. Відродження української національної свідомості та культури в першій половині XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство.
49. Проведення реформи 1861 р., її особливості та наслідки для України.
50. Особливості розвитку української культури наприкінці XVIII- у першій половині XIX ст.
51. Народницький рух у 60 – 80-ті роки XIX ст.
52. Посилення національного руху в західноукраїнських землях в II пол. XIX ст.
53. Активізація національно-визвольного руху в Україні на початку XX ст.
54. Революція 1905 – 1907 рр. на Україні.
55. Україна в роки Першої світової війни та становище української культури.
56. Утворення та діяльність Української Центральної Ради.
57. Універсали Центральної Ради – визначальні віхи її діяльності.
58. Гетьманський уряд П. Скоропадського, його внутрішня, зовнішня політика та розвиток української культури.

59. Утворення та діяльність ЗУНР.
60. Уряд Директорії та його діяльність. Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р.
61. Причини поразки української національної революції 1917 – 1920 років.
62. Окупація України більшовицькою Росією та встановлення радянської влади.
63. Політика „воєнного комунізму” та її вплив на розвиток української культури.
64. Впровадження нової економічної політики в Україні та причини її ліквідації.
65. Україна та утворення Союзу РСР.
66. Проведення індустріалізації в Радянській Україні. Будови перших п’ятирічок.
67. Досягнення і складнощі політики українізації.
68. Сталінська колективізація на Україні та її наслідки. Голодомор 1932-1933 рр.
69. Встановлення сталінського тоталітарного режиму, політичні репресії в Україні та вплив на українську культуру.
70. Соціально-економічне становище українських земель у складі Польщі у 20 – 30-х рр. XX ст.
71. Національно-визвольний рух в Західній Україні у 20 – 30-х рр. XX ст.
72. Західноукраїнські землі в складі Румунії та Чехословаччини в 20 – 30-х роках XX ст.
73. Похід Червоної Армії на Західну Україну в 1939 р. Радянізація західноукраїнських земель.
74. Україна напередодні Другої світової війни. Розвиток української культури в період війни.
75. Окупація України німецько-фашистськими військами та встановлення окупаційного режиму.
76. Розгортання партизанського руху та підпільної боротьби на території України в роки фашистської окупації.
77. Звільнення України від окупації.
78. Особливості соціально-економічної і політичної ситуації на західноукраїнських землях у 1944 – 1950 рр.
79. Наслідки Другої світової війни для України.
80. Діяльність ОУН – УПА та її збройний опір радянській владі у воєнні і повоєнні роки.
81. Україна в період повоєнної відбудови (1946 – 1953 рр.)
82. Україна в період “ хрущовської відлиги”.

83. Опозиційний рух в Україні у 60 – 80-х рр. ХХ ст.
84. Криза радянського ладу в Україні (60 – 80-х рр.)
85. Політика „перебудови” в Україні.
86. Проголошення незалежності України. Державотворчі процеси.
87. Соціально-економічне становище незалежної України.
88. Розвиток української культури в період незалежності.
89. Зовнішня та внутрішня політика незалежної України.
90. Політичні партії у незалежній Україні.

8. Форма підсумкового контролю, критерії оцінювання результатів навчання та рейтингова оцінка знань здобувачів вищої освіти з дисципліни

За всі види робіт впродовж семестру (виконання практичних вправ, тестування, опитування, контрольні роботи, обов'язкова самостійна та індивідуальна робота, результати неформальної освіти тощо) здобувач вищої освіти може отримати від 0 до 60 балів.

Оцінювання знань здобувача під час практичних занять відбувається за такими критеріями: своєчасність та правильність виконання завдань робочого зошиту з дисципліни; повнота і правильність відповіді під час усного опитування, виконання контрольної та самостійної роботи. Під час оцінювання індивідуальної роботи здобувача враховується її вид, актуальність, правильність виконання. Під час оцінювання робіт, які винесено на обов'язкове самостійне виконання, враховується своєчасність та правильність виконання завдань робочого зошиту для самостійної роботи з дисципліни та розуміння змісту завдання і його вирішення. Під час оцінювання результатів неформальної освіти здобувача враховується відповідність напряму та змісту тематики дисципліни, актуальність, документальне підтвердження участі у заході.

Зміст лекційного матеріалу, словник основних термінів, робочі зошити для практичних занять та самостійної роботи здобувачів, індивідуальні завдання, графічний диктант, критерії та форми оцінювання, напрями наукової роботи розміщено на сторінці дисципліни у Moodle <https://moodle.mnau.edu.ua/course/view.php?id=2970>. Графіки консультацій, проведення індивідуальних занять розміщено на сторінці кафедри <https://www.mnau.edu.ua/faculty-off/kaf-ukr/>. Основними deadline залежно від виду роботи є: наступне практичне заняття, підсумковий контрольний захід зі змістового модулю, атестація, день складання екзамену.

Здобувач вищої освіти має право скласти підсумковий семестровий екзамен у письмовій формі під час екзаменаційної сесії, до якої він допускається, якщо за виконання всіх поточних і контрольних заходів, передбачених протягом семестру, набирає 60 і більше балів. У цьому випадку оцінка з дисципліни складається з суми балів, які здобувач отримав протягом семестру.

Схема поточного і підсумкового контролю знань

Поточний і підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти					
Форма контролю	Кількість заходів	Оцінка		Сума	
		min	max	min	max
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	2	4
-захист презентації;	1	1	2	2	5
-усне опитування;	5	1	2	5	8
2. Самостійна робота в т.ч.:					
- <i>обов'язкова</i>	1	1	1	1	3
-доповідь на гуртку;	4	2	2	5	10
-тестування в Moodle;					
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-тези;	1	0	2	0	3
-наукова стаття;	1	2	5	5	7
Разом за I модуль				20	40
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	3	5
- захист презентації;	1	0	2	2	3
-усне опитування;	2	1	2	5	7
2. Самостійна робота в т.ч.:					
- <i>обов'язкова</i>	1	0	1	1	3
-доповідь на конференції;	2	2	2	7	8
-тестування в Moodle;					
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-тези;	1	2	2	2	4
Разом за II модуль				20	30
1. Аудиторна робота в т.ч.:					
-контрольна робота;	1	1	2	3	5
- захист презентації;	1	0	2	2	3
-усне опитування;	2	1	2	5	7
2. Самостійна робота в т.ч.:					
- <i>обов'язкова</i>					
-доповідь на гуртку;	1	0	1	1	3
-тестування в Moodle;	2	2	2	7	8
3. Індивідуальна робота в т.ч.:					
-участь у підготовці та проведенні наукового семінару з дисципліни	1	2	2	2	4
Разом за III модуль				20	30
Всього по навчальній дисципліні				60	100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти, та шкала оцінювання – екзамен

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	5 (відмінно)
82-89	B	4 (добре)
75-81	C	4 (добре)
64-74	D	3 (задовільно)
60-63	E	3 (задовільно)
35 – 59	FX	з можливістю повторного складання 2 (незадовільно)
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковими повторним вивченням дисципліни 2 (незадовільно)

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

На практичних заняттях використовується перегляд та обговорення освітніх, наукових та фахових відеороликів; карти, атласи. Для поточного контролю використовуються елементи системи дистанційного навчання, зокрема з використанням системи MOODLE.

Як правило, заняття проходять в ауд. 320 Головного навчального корпусу МНАУ.

Кабінет українознавства

№ 320 (61,28 м²)

Головний навчальний корпус,
вул. Георгія Гонгадзе, 9

Спеціальне технічне обладнання:

Мультимедійне обладнання:

- ноутбук ASUS X553m Pentium

N3710 1,60GHz/4 GB/500 GB/

GeForce 810M – 1 шт.

- телевізор LG60Z750S Plasma – 1 шт.

Прикладне програмне забезпечення:

Корпоративне ліцензування «Volume Licensing», Parent program: OPEN

93947897ZZE1608, Software Assurance (SA) №63986644, 63986649,

63986652: MS Excel; MS Word; Google Chrome;

Mozilla Firefox

Доступ до мережі Internet.

Онлайн-сервіс відеозв'язку (на власних серверах) на базі Jitsi Meet.

Ліцензований сервіс онлайн-відеозв'язку ZOOM

Інформаційне забезпечення:

Навчальні фільми.

Презентації у режимі PowerPoint.

Устаткування:

Учнівські столи та лавки – на 48
робочих місць.

Стілець для викладача – 1 шт.

Стіл для викладача – 1 шт.

Кафедра – 1 шт.

Дошка маркерна біла – 1 шт.

10. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИХ АКТІВ

10.1. Базова література

1. Алексеев Ю.М. Історія України (англ. мовою). History of Ukraine. Навч. посібник. Рек. МОН України. 2021. 224 с.

2. Гула Р. В., Передерій І. Г., Дерев'яноко Л. І. Історія української культури у схемах, таблицях та ілюстраціях: навч.-метод. посіб. Рек. ВР. 2021. 180 с.

3. Пиріг Р.Я., Тельвак В.В. Михайло Грушевський: життєпис на тлі доби. Олді+. 2021. 572 с.

4. Світлична В.В. Історія України. Навч. пос. 8-ме видання, виправл. і доповнене (Рек. МОН України) (періодизація по 2019 р.). 2019. 408 с.

5. Синявська О. О. Історія освіти і науки в Україні. Частина І. Традиції освіти та накопичення наукових знань у домодерний період. Олді+. 2022. 160 с.

6. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914–1945 рр.). Олді+. 2021. 368 с.

10.2. Допоміжна література

1. Бажан О. В. Діяльність Центрального державного архіву громадських об'єднань України з популяризації документів Національного архівного фонду стосовно Голодомору 1932-1933 років. Винищення голодом. Пам'ять нації: збірник наукових статей та доповідей учасників круглого столу до 85-х роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська обласна державна адміністрація. Державний архів Київської області. Архівний простір. Праці Державного архіву Київської області. Випуск II. Київ : Логос. 2020. С. 36-44.

2. Бажан О. В. Круглий стіл “Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України”. Архіви України. 2019. № 1. С. 203-209.

3. Вербовий О. В., Власенко С. І. Національний склад Сумського партизанського з'єднання – 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака. Гілея : Науковий вісник. Випуск 148 (№ 9). Ч. 1. Історичні науки. Київ, 2019. С. 10-16.

4. Вербовий О. В., Власенко С. І. Фонд 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака (Сумське партизанське з'єднання) як комплекс джерел з історії партизанського руху опору у роки Другої світової війни. Архіви України. 2019. № 2. С. 128-135.

5. Власенко С. І. Діяльність Комісії з історії Вітчизняної війни при Академії наук УРСР щодо формування партизанських фондів (1946-1950 рр.). Архіви України. 2019. № 1. С. 102-119.
6. Власенко С. І. Крим у документах Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України: Збірник статей і матеріалів круглого столу. м. Київ, 15 лютого 2019 р. Київ, 2019. С. 32-67.
7. Власенко С. І. Участь радянських партизанських формувань у Київській наступальній операції 1943 року та пам'ятні місця подій у сучасному науковому дискурсі. Історико-культурний туризм : український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.). Київ, 2019. С. 221-230.
8. Побережець Г., Левченко М., Форостян А. Сучасні соціокультурні процеси в Україні та їх роль у розвитку національної свідомості. Том 47 (2023): Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку напрям культурологія. С. 89-96.
9. Побережець Ганна, Маринець Надія, Мараєва Уляна. Патріотичний дух українців як шлях до перемоги. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 44, С. 77–83
10. Побережець Г.С. Державотворча діяльність Народного руху України. Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути [зб. наук. пр.]: матеріали XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 січня 2021 р.). Київ, 2021. 457 с. С. 124-132.
11. Plestan Khrystyna, Havryliuk Alla, Poberezhets Hanna, Yurova Tetiana, Bilo, Vladyslav, Polotnianko Oksana. Digital Transformation of Preservation and Restoration of Ukraine's Cultural Heritage. Studies in Medial and Communication, Volume 11, Issue 7, Pages 376-383. 2023.

10.3. Інформаційні ресурси

1. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. Перегляд Український археографічний щорічник за темою "Історичні статті". URL:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11986/browse?value=%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96+%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96&type=subject> (дата звернення: 23.06.2024).
2. Український тиждень. Історія. URL:<https://tyzhden.ua/History/page=1> (дата звернення: 23.06.2024).

10.4. Законодавчо-нормативні акти

1. Акт проголошення незалежності України. Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року. Голос України. 1991. №165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
2. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Київ, 1990.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

3. Конституція України. Київ, 1996.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (зі змінами 03.06.2024).

10.5.Рекомендовані офіційні сайти

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Наукові статті та науково-інформаційні публікації.

URL:http://cdago.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=75 (дата звернення: 23.06.2024).

Робочу програму розробила
канд. іст. наук., доцентка кафедри
українознавства

Тетяна БЕРЕЗОВСЬКА